

MÄLESTUSPÄEVAD

JAAN KRAAV – *in memoriam*

103. eluaastal, 26. septembril 2000, suri Eesti vanim põllumajanduse nõuandja Jaan Kraav. Meenutame lühidalt viljaka töömehe eluteed.

Jaan Kraav sündis 12. juulil 1898 Võrumaal Vana-Antsla vallas Kiilaku renditalus Tiina ja Juhan

Kraavi neljanda lapsena. Paar aastat pärast Jaani sündimist sõlmisid rentnikest vanemad kohaliku mõisniku Ungern-Sternbergiga ostulepingu sama valla 60-hektarilisele Lanna talule. Talu maksis 4000 kuldrubla, millest 1000 maksis ostja lepingu sõlmimisel.

Jaan Kraav alustas kooliteed kohalikus vallakoolis. Aastatel 1908–1910 õppis ta Kaika kihelkonnakoolis. Järgnevalt lõpetas Kraav Riia Vaimuliku Kooli. Õppimise jätkamine Riia Vaimulikus Seminaris ei olnud võimalik, kuna puhkenud Esimese maailmasõja tõttu evakueeriti kool Venemaale.

Jaan Kraavi onu Jaan (s. 1880), Riia Vaimuliku Seminari ja Peterburi Vaimuliku Akadeemia lõpetaja, oli Pensa Vaimuliku Kooli kreeka keele õpetaja. Noor Kraav, asudes elama onu juurde, õppis kolm aastat Pensa Vaimulikus Seminaris.

Läbides revolutsioonilise rindejoone, jõudis Jaan Kraav juulis 1918 tagasi kodutallu. Märtsis 1919 astus J. Kraav Eesti Vabadussõtta. Vene keele valdajana võeti ta Võrumaa komandantuuri käsutusse. Demobiliseerituna jätkas Kraav ikka ja jälle õppimist. Ta sai 5. novembril 1920 Võrumaa Rahvahariduse Seltsi Poeglaste Gümnaasiumi lõputunnistuse (Nr. 8/1380).

Maaelu ja kodutalu armastav perepoeg Jaan Kraav immatrikuleeriti (matrikli nr. 1708) 1920. aasta sügissemestril Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna üliõpilaseks. Õpingud ülikoolis lõpetas ta edukalt 1928. aasta esimesel semestril.

Juba ülikoolis õppimise ajal alustas Jaan Kraav palgalist teenistust, sest raha oli vaja õppeleenu tasumiseks ja elamiseks. Asunike, Riigirentnike ja Talupidajate Põllumajandusliidu esindaja Theodor Pooli ettepanekul (1924) palgati J. Kraav selle organisatsiooni koosseisu Võrumaa põllumajanduse (põhiliselt asunike) nõuandjaks.

Agronoomilise Büroo moodustamisel (1928) sai Jaan Kraavist Võrumaa maa-agronoom, kellele siis ja edaspidi allusid sama maakonna agrojaoskondade (-konventide) konsulendid/agronoomid.

Sarnane põllumajanduse nõuandevõrk jäi püsima ka 1932. aastal moodustatud Põllutöökoja koosseisus.

Põllumajanduse nõustamise ja maaelu organiseerimise/korraldamise ülesandeid täitis Jaan Kraav Võrumaal 15 aastat.

Pühendatuna täie andumusega kutsetööle püüab Jaan Kraav samal ajal oma kodukohast kujundada eeskujulikku talu. Selleks oli aga vaja raha (teenida). Jaan Kraav meenutab, et talus tuli teha maaparanduse töid ja rajada kultuurrohumaid, muretseda ajakohaseid põllutööriistu ja -masinaid (ka traktor), ehitada tõukarjale 20-kohaline laut, sigala, viljakuivati ning kahekorruseline 9 toaga elamu.

Saabusid ränkasked ajad – vägivaldse võrviimu poolt Eesti Vabariigi eelokupeerimine (1939) ja okupeerimine (1940). Jaan Kraav pääses siiski arreteerimisest ja perekond küüditamisest. See sai võimalikuks tema ülemustest aatekaaslaste abil, teenistuse asukohtade muutmise tõttu. Kauaegselt Võrumaa maa-agronoomist sai Tartu Maaameti juhataja (1940), Saksa okupatsioonivõimu kehtestamisel (1941) taas Võrumaa põllumajanduse nõuande juht ning nõukogude võimu taaskehtestamisel (1944) siirdus ta Viljandisse, asutades seal seemnekontrolljaama. Selle juhatajaks jäi Kraav ligemale veerandsajandiks.

Eesti Vabariigis oli vastavalt maakondadele 11 maa-agronoomi töökohta. Iseseisvuse aastatel pidas seda ametit 15 põllumajandusspetsialisti. Nendest 7 arreteeris või küüditas nõukogude võim, 4 lahkus omal tahtel Eestist ning 4 varjas end otseselt või kaudselt, viimaste hulgas Jaan Kraav.

Jaan Kraav oli aktiivne ühiskonnategelane. Ta oli Võru Majandusühingu juhatuses esimees (1931–1944), Eesti Tarvitajateühistute Keskuhiuse (ETK) ja Ühistegevuskoja nõukogu liige, Võru Metsaühingu asutaja ja kirjatoimetaja, Võru Ühispinga nõukogu liige, Võrumaa Rahvahariduse Seltsi juhatuses liige, Võru Põllumeeste Seltsi põllumajandusnäituste peakorraldaja ja eksponaatide hindamiskomisjoni esimees, maakonna maanoorteringide tegevuse üldsuunaja. Loetelust nähtub maa-agronoomi laiahaardeline tegevus lisaks tema põhitööle.

Tabavalt on iseloomustatud (“Saku Sõnumid”, 8. aug. 1997) Jaan Kraavi tema 99. sünniaastapäeva tähistamisel: “*Jaan Kraav pole kunagi olnud kabinetiagronom, kes kõrgemalt poolt tulnud direktiive vahendas. Talude ajal sõitis ta jalgrattaga või peremehe kõrval hobuvankris, et kohapeal oludega tutvuda ja siis agronoomilisi nõuandeid jagada. Ta tahtis oma silmaga näha orase tärkamise ühtlust, külvi tihedust, sordipuhust, seisukindlust, haiguste, kahjurite ja umbrohtude hävitustööd, väetiste kasutamise tõhusust, viljaaitade ja -ladude olukorda ning palju muud, mis agronoomile oluline teada. Võru- ja Viljandi-maa põldudel ja niitudel on arvutult tema astunud jalajälgi.*”

Jaan Kraav jäi 70-aastaselt pensionile, kuid ikkagi töötas veel 10 aastat Jämejala Psühhoneu-

roloogiahaigla abimajandis põllumodusbrigadirina ja haigete tööravi juhendajana.

Jaan Kraav jäi alles 80-aastaselt püsivalt koju üürimaja aiamaal kilekasvuhoones tomatit ja kurki kasvatama. 1994. aastal suri abikaasa Siina, kellega oli elatud koos 64 harmoonilist abieluaastat. 96-aastaselt hakkas Kraav tugitooli kasutama, voodihaige periood jäi üsna lühikeseks.

Viimased eluaastad elas Jaan Kraav Sakus tütre Mareti juures. Agronoom Maret Kraav on Eesti NSV (ENE) ja Eesti Vabariigi (EE) entsüklopeediate põllumajanduse osa toimetaja.

Jaan Kraavi urn sängitati 14. oktoobril 2000 kodukandi Võru kalmistule.

M. Karelson

JULIUS TEHVER – 100

Julius Tehver sündis 14. detsembril 1900. aastal Tori vallas talupidajate perekonnas, suri 7. veebruaril 1990 Tartus ja on maetud Raadi kalmistule.

J. Tehver töötas õppejõuna üle 50 aasta. Ta on olnud õpetajaks õige mitme eriala üliõpilastele: loomaarstiteaduskonna üliõpilastele luges ta histoloogiat ja sõjajärgsel perioodil ka füsioloogiat, zootehnika ja bioloogia erialal üliõpilastele füsioloogiat, agronoomia erialale anatoomiat ning TRÜ arstiteaduskonna üliõpilastele 7 aasta vältel histoloogiat. Et professor Tehveri tööperiood oli väga pikk ja kuna ta oli õpetajaks viie erineva eriala üliõpilastele, siis on tema käe alt läbi käinud mitu tuhat üliõpilast. Keskealise mehena oli professor Tehver eksamil üsna karm ja paljudel vähevõimekatel üliõpilastel tuli histoloogia eksamil saadud “kahe” tõttu loomaarstiteaduskonnast või arstiteaduskonnast lahkuda. Vanemas eas, kui professor lisaks loengutele juhendas ise ka praktikume, sai ta üliõpilastele palju lähedasemaks, arutas praktikumidel paljusid küsimusi, mis polnud otseselt seoses õppeainega, kuid aitasid laiendada üliõpilaste silmaringi.

Eespool nimetasin, et professor Tehver oli õppurite teadmiste kontrollimisel väga nõudlik, kuid väga nõudlik oli ta ka enda suhtes. Professor ei hilinend kunagi loengule, kordagi polnud juhust, et loeng oleks ära jäänud. Luges professor enamasti peast ja aeglaselt tempos, nii et loengut oli võimalik korralikult konspekteerida. Lisaks loengumaterjalile oli üliõpilasel võimalik kasutada professor J. Tehveri kirjutatud õpikuid. J. Tehver on kirjutanud 19 eestikeelset õpikut, neist 7 koos kaasautoritega (E. Aunap, L. Poska-Teiss, V. Parve, Ü. Arend, Ü. Hussar, H. Kübar, K. Põldvere, P. Saks).

Oma 75-ndaks sünnipäevaks laskis J. Tehver kunstnikul valmistada graafilise lehe, millel on kujutatud juubilar koos oma lastega – tema poolt kirjutatud raamatutega. Graafilisel lehel on kirjas

“Nüüd on saabund sügis, lõppend lõikusaeg...”. Õnneks J. Tehveri töö- ja lõikusaeg kestis veel üle kümne aasta ning neil aastail ilmus tema sulest ilus ja põhjalik punasekaaneline “Koduloomade histoloogia” (Tallinn, Valgus, 1979). Lisaks töötas professor vana mehena veel väga intensiivselt venekeelse koduloomade histoloogia kirjutamisel ja trükkitoimetamisel.

Üleliiduliselt, aga ka ülemaailmselt sai Julius Tehver tuntuks 13-köitelise koduloomade histoloogia alase venekeelse käsiraamatu autorina. Nimetatud monograafia maht on 1694 suureformaadilist lehekülge, millele lisanduvad poolsada kriitpaberil pilditahvlit. Monograafia koostamisel on autor kasutanud üle 3000 kirjandusallika; aega kulus monograafia koostamiseks veerand sajandit. Kuigi 13-köiteline monograafia on ilmunud EPA rotaprindi väljaandena, on ta trükitehniliselt sama hea kui trükikojas valminud raamatud.

Professor J. Tehveri kasvandikest on loomaarstiteaduskonnas võrsunud neli professorit: Elmar Vau ja Rudolf Säre (nüüd juba mõlemad manalamehed), Hanno Kübar (nüüd EPMÜ emeriitprofessor) ja Toivo Suuroja (praegune loomaarstiteaduskonna morfoloogia, füsioloogia ja patoloogia instituudi juhataja).

Julius Tehveri abikaasa Gabriele Tehver oli põllumajandusteaduste kandidaat, kes pikka aega töötas Tori Hobusekasvanduses; vanem tütar Anu Riispere on bioloogiakandidaat, tema abikaasa Uno Riispere oli ZBI teadusdirektor; noorem tütar Imbi Tehver on füüsikadoktor ja tema abikaasa V. Hižnjakov on samuti füüsikadoktor ning mõlemad nad töötavad Tartu Ülikooli Füüsika Instituudis.

H. Kübar

VALVE JAAGUS – 80

Valve Jaagus (neiuna Aamisepp) sündis jõulukuu 15. päeval 1920. aastal Jõgeval, kuhu vanemad olid samal aastal Harjumaalt kolinud. Tema isa Julius oli valitud äsjaloodud sordikasvanduse kartuli, juur- ja kaunviljade sordiaretajaks.

Valve Jaagus lõpetas Jõgeva 6-kl. algkooli (1935), Tartu Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasiumi (1941), Kehtna Aiandusinstituudi (1944, *cum laude*) ja Eesti Põllumajanduse Akadeemia Kaugõppeteaduskonna agronoomia osakonna (1956).

Nagu teisedki tookordsete aretajate lapsed, puutus Valve Jaagusi aretustööga kokku oma isa kõrvalt juba koolivaheaegadel. Iseseisva sordiaretajana asus ta Jõgevale tööle 1944. aastal. 1945. aastal nimetati V. Jaagus vanemteaduriks. Sellel ametikohal töötas ta 50 tulemuslikku aastat. Tema poolt või tema osalusel on aretatud kokku 25 kõõgilja- ja marjasorti. Valdav enamus neist on kasutusel ka praegu. Redise, tomati ja aedhernesordid

olid varem rajoonitud tookordse NSV Liidu teisteski kliimapiirkondades.

Lisaks sordiaretustööle tegeles V. Jaagus köögiviljakultuuride ja maitsetaimede kasvatamise agrotehnika uurimisega. See ainevaldkond andis materjali ka 1965. aastal edukalt kaitstud kandidaativäitekirjaks.

Kutsetöö kõrvalt oli V. Jaagus pikka aega Eesti aianduse ja mesinduse seltsi Jõgeva osakonna juhatuse liige (oli valitud ka nimetatud seltsi auliikmeks). Ta oli paljude aiandus- ja käsitöönäituste korraldaja ja aktiivne osaleja.

Sõjajärgseil aastakümneil oli Jõgeva alevik kuulus oma iluaedade poolest. Siia sõideti lähedalt ja kaugelt vaatama Jõgeva Sordiaretusjaama teadurite R. Tamme, A. Adojaani, J. Sarve, H. Kotka jt. liigirikkaid, hästi kujundatud koduaedu. Ilutaimede kolleksioneerimine oli ka V. Jaaguse üheks hobiks. Tema aediirise sordikolleksioon oli kahtlemata vabariigi üks suuremaid, ahvatledes juunis kohale alati väga palju lilleilu nautijaid.

Tähelepanuväärsete teadussaavutuste ja ühiskondliku tegevuse eest oli V. Jaagust meeles peetud paljude autasudega. 1980. aastal omistati talle teenelise teadlase aunimetus.

Valve Jaagus suri 10. juunil 1995. aastal ning ta on maetud Raadi kalmistule Aamisepa perekonna matmispaigale.

V. Jaaguse varasemaid biograafilisi andmeid võib leida: ENE 4. köide, Tln., 1989, lk. 31; EE 14. köide, Tln., 2000, lk. 103; Eesti aianduse bibliograafiline leksikon, Tln., 1989, lk. 40; Eesti põllumajandusentsüklopeedia 1. köide, Tln., lk. 309; ajakiri "Agraarteadus", 1990, nr. 4, lk. 462 ja 1995, nr. 4, lk. 502; Eesti teaduse biograafiline leksikon, Tln., 2000, lk. 435.

A. Bender